

Història dels llibres sacramentals *(parròquia dels Sants Just i Pastor,* *Sant Just Desvern, bisbat de Barcelona)*

Raimon Masdéu i Térrens

Doctor en Història Moderna i Contemporània.

Membre de la SCGHSVN

Resum: Origen dels llibres sacramentals de baptismes, casaments i enterraments i evolució del contingut de les dades que ofereixen les diferents actes a partir del buidatge dels llibres parroquials de Sant Just Desvern entre el 1509 i el 1936. Es complementa amb les dades procedents de les visites pastorals, algunes de les quals aportaven disposicions eclesiàstiques que feien referència al contingut de les partides.

Paraules clau: baptismes, enterraments, casaments, Sant Just Desvern, visites pastorals.

Resumen: Origen de los libros sacramentales de bautismos, matrimonios y entierros y evolución del contenido de los datos que aportan las diferentes actas a partir del vaciado de los libros parroquiales de Sant Just Desvern entre 1509 y 1936. Se complementa con los datos procedentes de algunas visitas pastorales que aportan disposiciones eclesiásticas que hacen referencia al contenido de las partidas.

Palabras clave: bautismos, entierros, matrimonios, Sant Just Desvern, visitas pastorales.

Abstract: The origin of the sacramental books of baptisms, weddings and funerals, and the evolution of the content of data offered by the registers of the parish books of Sant Just Desvern between 1509 and 1936. It is complemented by data on pastoral visits, some of which brought information about ecclesiastical provisions referring to the content of the records.

Keywords: baptisms, funerals, weddings, Sant Just Desvern, pastoral visits.

Résumé: Cette étude traite de l'origine des livres sacramentels des baptêmes, des mariages et des enterrements et de l'évolution du contenu des données que les différents actes offrent à partir du dépouillement des livres paroissiaux de Sant Just Desvern entre 1509 et 1936. L'étude se complète avec les données qui proviennent des visites pastorales, dont certaines fournissaient des dispositions ecclésiastiques qui faisaient référence au contenu des actes.

Mots-clés: baptêmes, enterrements, mariages, Sant Just Desvern, visites paroissiales.

L'interès historiogràfic pels registres eclesiàstics d'actes sacramentals (baptismes, casaments i enterraments) arrenca a la dècada dels anys 50 del segle xx. Els articles de Louis Henry¹ i Pierre Goubert² van obrir la porta dels arxius parroquials a historiadors i demògrafs, especialment de l'Europa occidental.

És cert que a casa nostra ja s'havien publicat abans monografies locals, en molts casos per part dels rectors de les parròquies, que recorrien als llibres sacramentals per a extreure'n dades i notícies sobre la història de la població³. El recurs ocasional a aquests llibres també s'havia donat en altres llocs (a Alemanya els anys 30 i a Suècia els anys 40, per exemple), però en cap cas amb la mateixa finalitat que Henry i Goubert⁴.

Troblem l'origen dels llibres de registre d'actes sacramentals (i molt probablement dels mateixos arxius parroquials) a la sessió XXIV del Concili de Trento:

«EL SACRAMENTO DEL MATRIMONIO

SESIÓN XXIV

Que es la VIII celebrada en tiempo del sumo Pontífice Pío IV en 11 de noviembre de 1563.

DECRETO DE REFORMA SOBRE EL MATRIMONIO

CAP. I. (...)

Tenga el párroco un libro en que escriba los nombres de los contrayentes y de los testigos, el día y lugar en que se contrajo el Matrimonio, y guarde él mismo cuidadosamente este libro.

CAP. II. *Entre qué personas se contrae parentesco espiritual.*

*El párroco antes de aproximarse a conferir el Bautismo, infórmese con diligencia de las personas a quienes pertenezca, a quién o quiénes eligen para que tengan al bautizado en la pila bautismal; y sólo a éste, o a éstos admita para tenerle, **escribiendo sus nombres en el libro**, y declarándoles el parentesco que han contraído, para que no puedan alegar ignorancia alguna.»*

Ara bé, abans d'aquesta disposició del Concili de Trento, sínodes episcopals de diferents bisbats (Toledo l'any 1498 i Sevilla l'any 1512, a la Corona de Castella; Girona l'any 1502, València l'any 1548 i Tarragona l'any 1555, a la Corona de Catalunya-Aragó) van començar a imposar o a recomanar als rectors que portessin llibres de registre, especialment de baptismes⁵. Tot i que aquestes imposicions o recomanacions sinodals no es van complir del tot en aquells bisbats que ho van demanar, sí que és cert que hi ha nombrosos casos, també a Catalunya, de llibres de registre d'actes sacramentals molt anteriors a l'obligatorietat emanada del Concili de Trento: centrant-nos en el bisbat de Barcelona i deixant de banda la parròquia de Sant Just Desvern (figura 1), hi ha llibres de baptismes que s'inicien els anys 1504 (Sant Antoni, de Vilanova i la Geltrú), 1508 (Sant Feliu, de Cabrera de Mar) i 1509 (Sant Pere, dels Hostalets de Pierola); llibres de matrimonis que s'inicien els anys 1400 (Santa Maria, de Cardedeu), 1476 (Sant Vicenç, de Vallromanes) i 1508 (Sant Feliu, de Cabrera de Mar); i llibres d'enterraments que s'inicien els anys 1318 (Sant Feliu, d'Alella), 1328 (Sant Esteve, de Vilanova del Vallès), 1372 (Santa Maria del Pi, de Barcelona), 1375 (Sant Boi de Llobregat), 1400 (Santa Maria, de Sant Martí Sarroca) i 1458 (Santa Ma-

1. «Une richesse démographique en friche: les registres paroissiaux» a *Population*, núm. 2, 1953, p. 281-290.

2. «Une richesse historique en cours d'exploitation: Les registres paroissiaux» a *Annales E. S. C.*, núm. 9, 1954, p. 83-93.

3. Santa Coloma de Farners (1951), Sant Just Desvern (1947) i Vallvidrera (1916) són algunes de les poblacions catalanes amb llibres d'història local que aporten dades procedents del respectiu arxiu parroquial.

4. Ens volem centrar especialment en Catalunya. Fora de Catalunya, el recurs als llibres parroquials per a extreure'n informació per part de persones alienes a l'estament eclesiàstic es remunta al segle xvii. Aquests accessos, però, eren ocasionals i no sistemàtics ni ordenats, com ho foren a partir del 1950.

5. J. Nadal i Oller, *La población española (siglos XVI a XX)*, Barcelona, Ariel, 1986, p. 20-22.

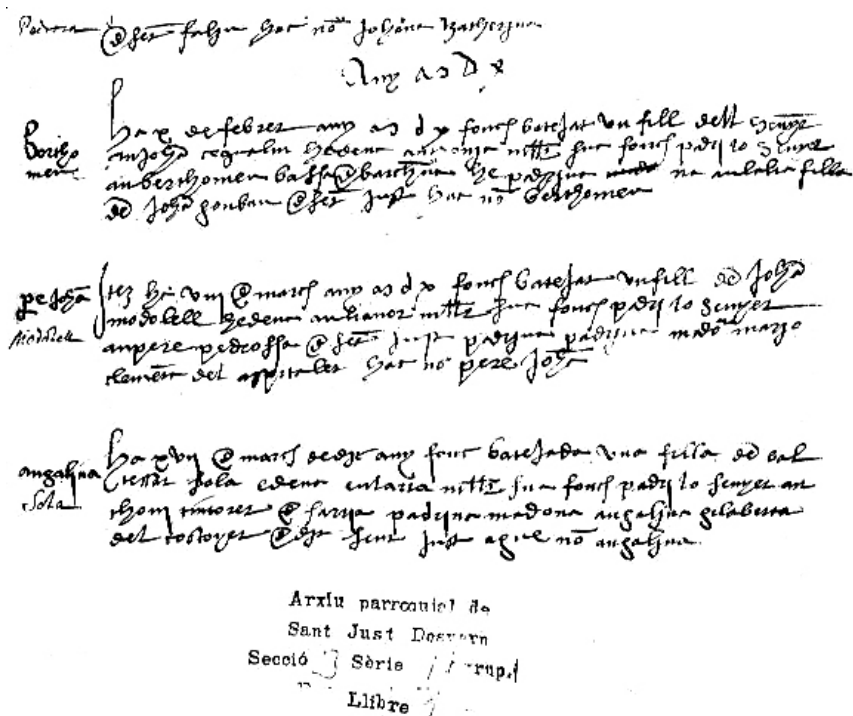

FIGURA 1. Part de la primera pàgina del llibre 1 de baptismes de l'arxiu parroquial de Sant Just Desvern. Hi consten registrats tres baptismes de l'any 1510. (Fotografia de l'autor).

ria, de la Llacuna)⁶. Cal tenir en compte que, a causa de les vicissituds històriques del nostre país, no han arribat als nostres dies tots els llibres de totes les parròquies. Aquestes referències corresponen als arxius que sí que han sobreviscut.

Podem observar com les referències més antigues pertanyen a llibres d'enterraments: és possible que, atès que l'enterrament i les misses posteriors (de cos present, de novenari, de terç dia i de cap d'any) eren l'únic acte sacramental parroquial pel qual s'havia de pagar, en algunes parròquies es volgués portar un control acurat d'aquests ingressos⁷.

En tot cas, sigui voluntàriament, sigui per imposició, al llarg del segle XVI es va anar estenent entre els rectors de les parròquies d'arreu d'Europa la pràctica d'anotar, primer en fulls solts i després en llibres *ad hoc*, els actes sacramentals que administraven als fidels. Als regnes hispànics, les disposicions emanades del Concili de Trento no foren adoptades immediatament, tot i que Felip II les va acceptar tan bon punt va arribar el text de la reforma tridentina als seus regnes⁸. Es van organitzar sínodes episcopals

6. *Guía de los Archivos de la Iglesia en España*, Barcelona, Arxiu Diocesà de Barcelona, 2001. Aquesta precocitat d'alguns dels registres també es constata a les altres diòcesis catalanes: hi ha llibres dels segles XIV i XV a Vic, a Tarragona, a Solsona i a Girona.

7. Els *Llibres d'Esposalles* de la Catedral de Barcelona també responien a una funció econòmica: registrar el pagament que tots els nuvis de la diòcesi barcelonina tenien obligació de fer abans de casar-se, per al manteniment de la Catedral. Els llibres que es conserven avui a l'arxiu de la Catedral s'inicien l'any 1451, però l'origen és anterior, atès que va ser instituit per l'antipapa Benet XIII (el papa Luna) al final del segle XIV o al principi del segle XV.

8. P. Tineo Tineo, «La recepción de Trento en España (1565). Disposiciones sobre la actividad episcopal» a *Anuario de Historia de la Iglesia*, núm. 5, 1996, p. 241-296.

per a parlar i discutir sobre la implantació de tots els punts tractats a Trento (no tan sols els que feien referència a la reforma del matrimoni i a les seves implicacions registrals), fet que va retardar l'aplicació efectiva de totes les disposicions, inclosa la del registre dels actes sacramentals de baptisme i de matrimoni.

Val a dir que, a partir dels llibres sacramentals conservats a Catalunya, hom pot concloure que són més els registres posttridentins que no pas els anteriors al concili, especialment entre els de matrimonis i d'enterraments (cal fer notar que sobre aquests últims no hi havia cap referència explícita enlloc). És durant el darrer terç del segle XVI que s'inicien molts llibres de registre d'actes sacramentals i comencen a aparèixer en els textos de les visites pastorals les anotacions que fan referència al fet d'haver examinat aquests llibres. Fins al cap de molts anys aquestes visites no comencen a quedar recollides als llibres sacramentals⁹. També és en aquests anys a cavall del segle XVI i del XVII que els bisbes es veuen en la necessitat de publicar decrets que fan referència als llibres sacramentals i al seu contingut; n'hi ha dos exemples a la diòcesi de Girona, un de l'any 1575, del bisbe Benet de Tocco, i un altre de l'any 1594, del bisbe Jaume Caçador¹⁰. Mentre que el primer només parla de tres llibres, al segon ja es fa esment de tots cinc (*quinque libros*): de baptismes, de confirmacions, d'òbits, de matrimonis i de *status Ecclesiae*.

Un llibre, el *Ritual Romà* de l'any 1614, és el factor més important, després del Concili de Trento, per a la història dels llibres sacramentals i, per extensió, dels arxius parroquials. Sense cap mena de dubte, aquest llibre significa la sistematització del format dels diferents registres sacramentals, que aleshores ja no es limitaven als baptismes, als matrimonis i als enterraments, sinó que també incloïen les confirmacions i els *status animorum* o llibres de compliment pasqual. Probablement, el *Ritual Romà* recollia ja la pràctica habitual en moltes rectories en la redacció del text de cada acte sacramental, amb les respectives semblances i diferències. A les darreres pàgines del llibre (378-384) apareixen les diverses fórmules que havien d'emprar els escriptors per a redactar cadascuna de les partides de registre de les diferents cerimònies sacramentals¹¹. Per exemple, s'hi detalla com cal redactar el baptisme d'un nounat de pares desconeguts o abandonat, i també l'enterrament d'un infant que encara no ha rebut la primera comunió (un albat, en la terminologia eclesiàstica catalana).

Precisament la indefinició sobre l'edat que significava el pas d'albat (*parvulorum* al text original) a cos (adult) va originar una sèrie de resolucions sinodals que tenien la intenció de clarificar el criteri a seguir tant als rectors com als fidels. El *Ritual Romà* (pàgines 223-224) només apel·lava a l'ús de raó com a criteri per a separar els albat dels adults:

Cum igitur infans, vel puer baptizatus defunctus fuerit ante usum rationis, induitur iuxta aetatem...
(traducció: 'Per tant, quan un nadó o un infant batejat sigui mort abans de l'ús de raó, cal posar, d'acord amb l'edat...')

Aquest text fa referència exclusivament al ritual de l'enterrament, que era diferent si es tractava d'un infant mort abans de prendre la primera comunió, o bé d'un adult. Això deixava en mans dels rectors decidir com eren enterrats els infants, en una època en què la mortalitat d'aquests era molt elevada. Ja

9. A la parròquia de Sant Just Desvern (diòcesi de Barcelona), la primera visita pastoral que fa referència als llibres sacramentals data del 13 de setembre del 1574, tot i que el registre de baptismes havia començat al mes de setembre de l'any 1509. Entre el 1509 i el 1574 va haver-hi vuit visites pastorals, en cap de les quals es fa referència als llibres de baptismes. La visita pastoral del 6 de març del 1636, feta pel bisbe de Barcelona, García Gil de Manrique, és la primera que es registra als llibres sacramentals santjustencs. A partir d'aquest moment, les anotacions són constants en tots els llibres. En parlem més endavant.

10. Reproduïts per J. Portella i Comas en «Estudi demogràfic del prelitoral gironí (segles XVI-XVIII)», dins *Treballs d'història. Estudis de demografia, economia i societat a les comarques gironines*, Girona, 1976, p. 56-57.

11. Es pot consultar per Google (agost del 2014), *Google Books* [11/04/2016], disponible a Internet: http://google.com.co/books?id=gA_qc6g2SwUC&hl=es

l'any 1629, només quinze anys després de la publicació del *Ritual*, el bisbat de Barcelona es va veure obligat a determinar el següent:

«Que es declari que són albats els que tenen set anys complerts. I els que morin majors del set fins a dotze anys paguin mig dret. De dotze en amunt, combreguin o no, han de pagar el dret enter.»

En una època d'una extrema crisi general (de subsistència per les males collites, per les epidèmies de pesta i per la guerra), que a Catalunya es va allargar des del 1589 fins al Tractat dels Pirineus (1659), el rerefons de tot plegat era una qüestió econòmica, atès que els albats pràcticament no pagaven (enterraments *amore dei*) o pagaven molt poc, en comparació amb el cost de l'enterrament d'un adult; i els pares dels infants morts al lllindar del pas d'albat a cos intentaven fer-los passar per albats, per tal de no pagar tant. Aquesta circumstància també va ocasionar que en moltes parròquies el registre d'enterraments dels albats fos inexistent o molt deficient fins ben entrat el segle XVII, fet que impedeix de conèixer correctament la proporció de la mortalitat infantil dins el conjunt de la mortalitat general durant bona part del XVII¹².

Els conflictes al voltant d'aquesta qüestió no es van acabar aquí, ni de bon tros: decrets semblants han aparegut als llibres sacramentals de parròquies del bisbat de Tarragona (l'any 1676) i novament del bisbat de Barcelona (els anys 1693 i 1775), i sempre arran de discussions amb rerefons econòmic entre rectors i fidels. El fet que, tot i tenir el registre baptismal, no hi hagués consciència ni record de l'edat que tenien les persones, fossin infants o adults, permetia als pares de valer-se de pràctiques que podríem qualificar de picaresques per tal de mirar d'estalviar-se uns diners que potser no tenien (o que havien de menester per a altres despeses).

L'examen dels llibres sacramentals que han arribat fins als nostres dies ens permet d'assegurar que cap al tombant dels segles XVII i XVIII s'assoleix, en termes generals, un alt grau de rigor, tant en el registre de totes les dades com en la conservació. A diferència de Castella, on a mitjan segle XVII va ser obligatori l'ús del paper segellat, amb el cost que això devia representar per a les parròquies, a Catalunya, en la documentació parroquial, aquesta obligació no s'establí fins a la segona meitat del XIX. D'altra banda, després de la Guerra de Successió, la nova administració borbònica va prendre consciència de la importància que tenien els llibres parroquials: el 21 de març del 1749, una Reial Ordre de Sa Majestat adreçada al Consell del Regne manava que s'escriuís a tots els rectors amb l'encàrrec que vetllessin per la bona conservació i la seguretat dels llibres de baptismes, de casaments i d'enterraments, i que fossin custodiats a les mateixes esglésies.

Dissortadament, els arxius parroquials han estat objecte del descontentament de la població en diverses ocasions, sobretot durant els segles XIX i XX: la Guerra del Francès va ocasionar, l'any 1809, la destrucció de l'arxiu diocesà de Tarragona per part de les tropes napoleòniques; més endavant, durant les tres guerres carlines (1833-1840, 1846-1849 i 1872-1876) també hi hagué assalts i cremes de llibres sacramentals per la creença que servien per a controlar una població que volia viure lliure de cap control¹³. Ja al segle XX, durant la Setmana Tràgica (1909) i durant la Guerra Civil Espanyola (1936-1939) també es van viure episodis d'assalts i de cremes d'esglésies i rectories. Com que no hi havia inventaris anteriors, és del tot impossible saber l'abast de tot allò que es va perdre a Catalunya en aquests atacs violents contra els arxius parroquials.

12. És força probable que, en circumstàncies de misèria extrema i contravenint totes les disposicions eclesiàstiques, s'entressin albats, especialment de curtes edats, de forma privada i oculta sense passar per les esglésies.

13. Mariano García Ruipérez fa un repàs dels intents de les diferents administracions i governs espanyols a partir de l'any 1715, però especialment al llarg del segle XIX, de censar i empadronar una població contrària a qualsevol mena de control que pogués significar la implantació de nous impostos, en «El empadronamiento municipal en España: evolución legislativa y tipología documental», dins *Documenta & Instrumenta*, núm. 10, p. 45-86.

Tot i no tenir la importància dels episodis suara esmentats, relacionats amb períodes bèl·lics, cal fer esment també de la desaparició o pèrdua puntual de llibres sacramentals per part de particulars, sigui de manera voluntària o involuntària; l'estat de deixadesa, i fins i tot d'abandó, en què es trobaven alguns arxius parroquials (sortosament una minoria) a mitjan segle xx, especialment causat per la despoblació de moltes contrades rurals, no n'ha facilitat la total conservació¹⁴. Aquesta situació va canviar sobretot a l'últim quart del segle xx, amb una conscienciació general (tant dels responsables eclesiàstics dels arxius, com de l'administració pública, dels historiadors i dels demògrafs) de la importància d'un bon manteniment.

A partir del treball realitzat sobre els llibres sacramentals de la parròquia dels Sants Just i Pastor, de Sant Just Desvern, entre els anys 1509 i 1936, hem pogut fer el seguiment de les diverses disposicions eclesiàstiques emanades del bisbat de Barcelona que feien referència a la informació que havien de recollir els registres sacramentals de baptismes, de casaments i d'enterraments. Aquestes disposicions han quedat reflectides als diversos llibres, aprofitant les visites pastorals fetes a vegades pel mateix bisbe i a vegades per rectors de parròquies o per visitadors generals. Les dates d'aquestes disposicions que veurem tot seguit fan referència al registre en els llibres de la parròquia de Sant Just Desvern; és probable que a les altres parròquies del bisbat les diferències siguin de dies, segons el recorregut del visitador (o dels diversos visitadors). En el cas santjustenc, entre els anys 1509 i 1936 hi ha una seixantena de visites pastorals (l'acta de cadascuna de les quals es pot consultar a l'Arxiu Diocesà de Barcelona), i entre seixanta i setanta revisions dels llibres sacramentals entre els anys 1636 i 1900, anotades als mateixos llibres. És a dir que hi havia visites que tenien per únic objectiu el de revisar aquests llibres. Un dels mètodes per a contrastar la fiabilitat dels registres portats pels rectors de cada parròquia és fer el seguiment d'aquestes visites anotades als llibres de baptismes, de casaments i d'enterraments. En alguns casos hom hi troba referències a defectes d'algunes inscripcions, d'acord amb la normativa de cada bisbat. En general, però, es limiten a donar per bo allò que han revisat.

Hi ha elements de la informació que donen les partides sacramentals que podrien no tenir relació amb cap disposició o decret eclesiàstics: per exemple, cap al final del segle xvi es generalitza l'anotació de la professió dels pares dels batejats, la qual en el cas dels padrins dels batejats apareix des de l'inici dels registres, sobretot quan no eren pagesos (o treballadors del camp). Més endavant veurem com les professions de les persones que apareixen en les diferents actes mereixen una disposició eclesiàstica especial al voltant d'un cert tipus d'ocupacions. En les fórmules del *Ritual Romà* del 1614, les ocupacions no hi apareixen pas, però després les trobem en totes les partides. Un altre element és el nombre de noms que hom imposa als batejats: al principi del segle xvi només en són un o dos, però a partir del 1600 es normalitza en tres; el *Ritual Romà* tampoc en diu res. En definitiva, les fórmules del *Ritual Romà* establien uns mínims que calia complir (i omplir), fora dels quals cada rector hi afegia allò que volia.

Ja hem esmentat que la primera visita pastoral a la parròquia dels Sants Just i Pastor de Sant Just Desvern que fa referència als llibres sacramentals data del 13 de setembre del 1574. És més que probable que aquest fet tingui a veure amb la implantació de la doctrina del Concili de Trento. La següent referència als llibres sacramentals data de la visita del 6 de juny del 1600, en què es mana comprar quatre llibres nous per a anotar-hi els casats, els morts, els excomunicats i els batejats. Cal fer notar que el primer llibre de baptismes santjustenc (del 1509 al 1622), enquadrant l'any 1924, és un volum que recull plec de papers de diferents tipus i mides, i que hi ha llacunes i desordres cronològics dins els registres¹⁵.

La següent visita pastoral que fa referència als llibres sacramentals data del 6 de desembre del 1606.

14. Un dels casos més coneguts és la desaparició del llibre d'enterraments de Sant Boi de Llobregat (a l'actual diòcesi de Sant Feliu de Llobregat), on es va registrar l'any 1743 la defunció de Rafael Casanova, darrer conseller en cap de la ciutat de Barcelona (1714).

15. Recordem que al bisbat de Girona, l'any 1594 ja es parla dels cinc llibres.

[B]

Vidimus in Visitacione die sexta martij 1636
 y Encarregam al Rector y als successors
 posen en Aquest present llibre dels obits
 relatio dels llegats y obras pias y demes
 cosas tocant als funerals que los defuntes
 Oysaran prouurant veure los Testamentos
 designant la diada mes y any en que
 seran fets y lo nom del notari que els
 aura rebuts asi y effete que se pugue
 cumplir ab la pia voluntat dels defuntes
 y morint ab integritat sedulare y seriga
 perque se pugue manar als hereuiffas
 sen los sufragis segons la qualitat y
 possibilitat
 G. Bisbe de Barcelona

FIGURA 2. Primera visita pastoral anotada als llibres sacramentals, en aquest cas d'enterraments. (Fotografia de l'autor).

S'hi mana al rector que no escrigui les dates «ni en xifres ni en guarismes, sinó sempre en lletres»; però aquest manament dura poc: s'observa l'ús de les xifres aràbigues novament a partir de l'any 1618. La següent visita és la del 6 de març del 1636. S'hi fa constar l'obligació dels visitadors pastorals d'anotar en els mateixos llibres el fet d'haver-los revisats i trobats conformes, i també aquells comentaris que creguin conuenients des de la visita l'anterior. Curiosament, aquesta visita fou anotada als llibres santjustencs de baptismes i d'enterraments, però no pas al de casaments (figura 2).

A partir de l'any 1636, les anotacions als llibres sacramentals de les revisions dels visitadors es repeteixen amb força assiduitat: entre aquesta data i l'any 1700 n'hi ha 28, pràcticament una mitjana d'una cada dos anys. No hi apareix cap comentari, més enllà de trobar conformes els llibres, fins a l'anotació del 30 de maig del 1685, que insisteix a fer respectar els decrets vigents, disposats per les constitucions provincials de Tarragona i sinodals del bisbat de Barcelona; i fa un esment especial de la negligència general en els testaments de tot el bisbat barceloní i de la manera de posar-hi remei.

L'alta freqüència de visites registrades als llibres (una cada dos anys) es manté encara entre els anys 1700 i 1740. En aquest període hi ha un parell de disposicions de gran interès: la primera data del 27 de gener del 1717 i exigeix la inclusió a les actes de baptisme del cognom de soltera de la mare («lo apellido de la casa de aont es axida la muller»; figura 3); la segona data del 8 de novembre del 1726 i exigeix la inclusió de la mateixa informació a les actes de matrimoni: el cognom de soltera de les respectives mares (figura 4).

En el cas dels baptismes, el rector de la parròquia santjustenca, Jacint Bernadà, va anotar el cognom de soltera de les mares retrocedint fins a l'any 1689. Pel que fa als casaments no es va fer el mateix; però, si més no a partir dels anys 1717 i 1726, el bisbat de Barcelona disposa d'unes dades fonamentals, com són els cognoms paterns de les mares, tant dels batejats com dels casats. A les partides d'enterrament es constata que, a partir de l'any 1730, s'hi anota el cognom de soltera de la mare i de la muller del difunt

pagej tot del Batejats
 1717
 Don Don Diego de Arzaga y Rejedor Por la gracia de Deu, y
 de la Sta Sede App. Obispo de Bar.^{na} del Convent de S. Augustin de
 Sarum. Puntos lojnt. Libre, manaron se oberna la resoluçio
 para en nro N.ºm S.ºdo, deparar à nro del nom del ma.
 rit lo q.ºdido de la Cam de aone e axida la muller
 Dat. en Sta Justo alo 23 de Janyer del any 1717
 Diego Obispo de Barcelona
 Per man.^t de sus a.ºlma
 Gaspar Feliz Torrealba
 Escr.^{to}

FIGURA 3. Anotació de la visita pastoral del 27 de gener del 1717, que mana d'incloure en els registres de baptismes el cognom de soltera de la mare del batejat. (Fotografia de l'autor).

(siguin vives o mortes), sense que hi hagi cap resolució eclesiàstica que ho mani explícitament. Fins l'any 1730 aquesta anotació apareix molt rarament (i el primer registre que la inclou data de l'any 1684).

En la visita del 8 de gener del 1722, es va anotar als llibres de casaments la prohibició d'assistir enllaços matrimonials en cases particulars, pràctica habitual els anys precedents, com reflecteixen els llibres sacramentals santjustencs.

Entre els anys 1740 i 1800, les visites pastorals s'espaien. Tan sols n'hi ha vuit de registrades: una mitjana d'una visita cada set anys i mig. En destaca la del 26 de juliol del 1773, feta per Josep Climent, bisbe de Barcelona, que recull dues disposicions incloses en els rituals: l'una sobre els òbits i l'altra sobre les confirmacions (figura 5). El bisbe hi recorda l'obligació d'incloure la data de la defunció, el nom de qui administra els sants sagraments, i altres circumstàncies com l'edat del difunt, que fins ara no apareixia regularment. Pel que fa a les confirmacions, el bisbe demana que les partides siguin redactades segons la fórmula del ritual. En la visita següent, del 26 d'octubre del 1778, hom demana d'incloure en les actes de baptisme el poble d'origen dels pares del batejat, a més del poble de residència, que ja s'hi anotava des del segle XVII.

Sense que hi hagi una resolució eclesiàstica que hagi quedat registrada als llibres sacramentals, a partir del 27 de febrer del 1772 s'anota la data del naixement a les partides de baptisme. És possible que aquest fet tingui a veure amb una modificació de les fórmules del ritual, que incloïa també la data de la defunció a les partides d'enterrament, com hem vist més amunt, a propòsit de la visita de l'any 1773.

En tot el segle XIX només hi ha deu visites anotades als llibres sacramentals, de les quals només cinc foren pastorals, mentre que en les altres cinc hom es limità a revisar els llibres. En la visita del 17 de juliol del 1804 apareix un decret sobre l'omissió de la denominació d'alguns oficis que hom podia considerar «viles, bajos y mecánicos» en la redacció de qualsevol dels tres llibres sacramentals.

Al marge de les visites pastorals, a partir de l'any 1838 hom comença a incloure les dades completes dels avis en les partides de baptisme. Com en el cas de la data de naixement, és possible que hi hagués una

FORMULARIO

para las partidas de Bautismo.

A los... (*aquí la fecha del día, mes y año puesto por letra y no en guarismos*) el infrascrito Cura párroco de... (*el nombre y advocacion de la parroquia*), obispado y provincia de Barcelona (*ó bien obispado de Barcelona, provincia de... si fuere de distinta provincia*), bauticé solemnemente á un niño, hijo de los conxortes... (*el nombre del padre*), natural de... (*el pueblo de naturaleza, y empleo ú oficio en que se ocupa*), y de... (*el nombre de la madre y pueblo de naturaleza*). Nació el... (*el día del nacimiento*). Se le pusieron por nombres... (*aquí los nombres que se le han puesto*). Son los abuelos paternos... (*los nombres, naturaleza y oficio*): y los maternos... (*tambien los nombres, naturaleza y oficio*). Fueron padrinos... (*los nombres, estado, naturaleza y oficio*). Y por ser así lo firmo:

(*La firma del Párroco*).

NOTAS.

- 1.ª Si el que bautiza no es el mismo que firma, en lugar de las palabras *el infrascrito bauticé* dirá: *el presbítero D. N. N. con mi licencia bautizó.*
- 2.ª Si el bautizado no es de legítimo matrimonio, se omitirá el nombre de los padres y abuelos, y en su lugar se dirá: *hijo de padres incógnitos*. Si quisiesen declararse los padres naturales, se les tomará declaración aparte en presencia de testigos que sean conocidos del Párroco y de los padres naturales, y en este caso á la palabra *hijo* se añadirá *natural*, suprimiéndose la de *consortes*. Esta partida que expresa los padres naturales se extenderá en un libro reservado, sin perjuicio de la otra de padres incógnitos que existirá en el libro público ó comun. En ambas se pondrá al márgen una llamada que indique recíprocamente la referencia de aquella partida en los dos libros.
- 3.ª Si el infante hubiese sido bautizado en casa por necesidad y peligro de muerte, despues de la palabra *bauticé* dirá: *en casa y por necesidad*: ó bien, «ha sido bautizado en casa y por causa de necesidad por N. N., á quien he examinado y considerado digno de crédito, un niño, hijo de los consortes N. N. y N. N. He suplido (ó hecho suplir) las ceremonias del bautismo solemne, y se le han puesto por nombres, etc.» Esto último en caso de haber dado lugar á suplir las ceremonias.

FIGURA 6. Reproducció del formulari enviat des del bisbat de Barcelona amb el model de registre de les actes de baptisme en llengua castellana. (Fotografia de l'autor).

Aquesta cronologia fa referència als llibres sacramentals d'una sola parròquia, la dels Sants Just i Pastor, de Sant Just Desvern, al bisbat de Barcelona. A la resta de parròquies del mateix bisbat, la cronologia dels canvis ha de ser molt semblant¹⁶. Als altres bisbats catalans hi pot haver diferències importants de cronologia, segons les disposicions de cadascun: per exemple, al bisbat d'Urgell la imposició de la llengua castellana en la redacció de les partides sacramentals tingué lloc al principi del segle XIX, malgrat que no s'hagi localitzat cap document que obligués al canvi; al bisbat de Girona es mana fer el canvi l'any 1826; al bisbat de Vic, l'any 1857; i al bisbat de Tarragona, l'any 1867. Al bisbat d'Elna, la imposició de la llengua francesa data de mitjan segle XVIII. Tanmateix, al capdavant eren els mateixos rectors (o els ajudants) que complien amb major o menor diligència els manaments dels bisbes sobre la redacció de les actes sacramentals: en algunes parròquies de la diòcesi de Girona, encara l'any 1850 s'anaven redactant llibres en català. El nostre interès no resideix tant en la cronologia com en l'evolució de la informació que han d'aportar les actes sacramentals de baptismes, de casaments i d'enterraments segons les disposicions eclesiàstiques registrades en els mateixos llibres sacramentals.

16. Tenim constància que a la parròquia de Santa Maria de Vilafranca del Penedès el decret de 1773 va arribar el mes de desembre. Aquesta parròquia actualment forma part del bisbat de Sant Feliu de Llobregat però en aquella època formava part del bisbat de Barcelona, dins del deganat del Penedès.